

سیر تحولات آموزش و پرورش
در ایران
از ایران باستان تا هزاره سوم

مؤلفان:
سید حبیب مکتبی
فریبا حنیفی

انتشارات فراشناختی اندیشه
تهران - ۱۳۸۴

سیر تحولات آموزش و پرورش در ایران از ایران باستان تا هزاره سوم / مؤلفان
سید حبیب مکتبی، فریا حنیفی. -- تهران، فراشناختی اندیشه،
ده، ۲۲۷ ص.

ISBN:964-7516-20-7: ۲۹۰۰ تومان

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
کتابنامه.

۱. آموزش و پرورش -- ایران -- تاریخ -- پیش از اسلام. الف. حقیقی، فریا،
۱۳۴۹. ب. عنوان.
ش ۷/۱۸۱۳۵۱ ۳۷۰/۹۵۵۰۱
۱۳۸۴
کتابخانه ملی ایران
۴۱۶۳۵-۸۳م

ISBN:964-7516-20-7

شابک: ۹۶۴-۷۵۱۶-۲۰-۷

سیر تحولات آموزش و پرورش در ایران از ایران باستان تا هزاره سوم
مؤلفان: سید حبیب مکتبی و فریا حنیفی
مدیر فنی چاپ و تولید: علی اصغر کریمی
مدیر هنری: فاطمه رایگانی
ویراستار: مهندس وحید پیروزی
حروفچین و صفحه‌آرا: سوسن صیفوری
لیتوگرافی: کوه نور
چاپخانه: گوهر گرافیک
صحافی: چاپخانه شرکت انتشارات علمی و فرهنگی
شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه
چاپ اول: ۱۳۸۴
بها: ۲۹۰۰ تومان
ناشر: انتشارات فراشناختی اندیشه
آدرس: تهران - فلکه پونک - خیابان پنجم شرقی - پلاک ۴۲ - تلفن: ۴۴۳۶۲۶۸

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار
۵	فصل اول
۵	کلیات سازمان آموزش و پرورش
۹	ضرورت ایجاد سازمان‌ها
۱۵	فصل دوم
۱۵	آموزش و پرورش و عوامل تأثیرگذار
۲۲	اهداف از نظر اسلام
۳۲	بحران آموزش و پرورش در دوران مختلف
۳۶	رابطه بین آموزش و پرورش و عوامل تأثیرگذار بر آن
۳۸	فرهنگ و فرآیند آموزش
۴۰	اهم وظایف آموزش و پرورش در جهان
۴۱	مراکز ثقل آموزش و پرورش ایده‌آل
۴۳	آموزش و پرورش و روابط بین‌الملل
۴۷	فصل سوم
۴۷	روند تحولات آموزش و پرورش در ایران قبل از انقلاب
۴۸	مقدمه‌ای بر اهم حوادث تاریخی ایران در گذشته
۴۹	دوره‌بندی تاریخ ایران

منابع قابل استناد و اهمیت آن در تاریخ آموزش و پرورش و تحولات آن ...	۵۰
کرونولوژی رویدادهای تاریخی آموزش و پرورش	۵۱
اقوام بدوی	۵۱
مادها	۵۲
هخامنشیان	۵۲
اشکانیان	۵۳
ساسانیان	۵۴
آغاز دوران اسلامی	۵۶
قرون سوم تا پنجم	۵۹
مکتب خانه	۵۹
اهداف مکتب خانه	۶۰
سازمان و برنامه آموزشی مکتب خانه	۶۱
مواد درسی در مکتب خانه	۶۱
اهمیت مدارس نظامیه	۶۳
برنامه آموزشی نظامیه	۶۴
برنامه ها و روش تدریس در مدارس	۶۴
قرون سیزده و چهاردهم هجری	۶۷
مروری بر سیاست های آموزش از تأسیس دارالفنون تا سال ۱۳۲۷	۷۲
پیدایش مدارس جدید	۷۳
انقلاب مشروطیت و تأثیر آن در سیاستگذاری آموزش و پرورش ایران	۷۴
جمع بندی مهمترین تحولات نظام آموزشی تا سال ۱۳۲۷ هجری	۷۵
قسمت دوم: نگاهی به روند تحولات آموزش و پرورش در ایران در سال	۷۷
فرآیند سیاستگذاری و نقش آن در دستیابی به هدفهای آموزشی	۷۷
روند تحولات آموزش و پرورش از سال ۱۳۲۵ تا انقلاب اسلامی	۷۹
سیاستگذاری و برنامه ریزی آموزش و پرورش در طی برنامه اول عمرانی	۸۰
سیاستگذاری و برنامه ریزی آموزشی در طی برنامه دوم عمرانی ایران	۸۱
سیاستگذاری و برنامه ریزی در آموزش و پرورش در طی برنامه چهارم	۸۳
سیاستگذاری و برنامه ریزی در آموزش و پرورش در طی برنامه پنجم	۸۵

فصل چهارم	۸۹
روند تحولات آموزش و پرورش در ایران بعد از انقلاب اسلامی	۸۹
تغییر بنیادی نظام آموزش و پرورش	۸۹
کلیات نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران	۹۰
تدوین برنامه‌های توسعه در جهت تحقق اهداف فوق‌الذکر	۹۶
تحلیل مراحل سه گانه تحولات نظام برنامه‌ریزی و سیاستگذاری توسعه	۱۰۲
توصیه‌های راهبردی	۱۰۷
جمع‌بندی و پیشنهادات	۱۰۹
روند تحولات کنونی آموزش و پرورش در ایران	۱۱۱
روند تحولات آموزش و پرورش پس از انقلاب اسلامی از نظر ساختاری ..	۱۱۲
قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش پس از انقلاب اسلامی ..	۱۱۲
وظایف آموزش و پرورش	۱۱۳
تحولات ساختاری	۱۱۳
فصل پنجم	۱۱۷
چشم‌اندازی به آموزش و پرورش کشور ایران با توجه به چالشهای	۱۱۷
هزاره سوم و برنامه توسعه چهارم	۱۱۷
فناوری اطلاعات و ارتباطات چیست؟	۱۱۸
تاریخچه فناوری ارتباطات و اطلاعات در ایران	۱۱۹
طرح تکفا	۱۲۰
سیر تکوین فناوری ارتباطات و اطلاعات در جهان	۱۲۰
برنامه‌های راهبردی از سوی دولت‌ها	۱۲۱
شرایط متفاوت کشورها	۱۲۲
آموزش و پرورش و فناوری ارتباطات و اطلاعات	۱۲۳
راهبرد اول: نگرش نو، بازتعریف مفاهیم	۱۲۳
راهبرد دوم: تحول ساختار	۱۲۳
مدل‌سازی توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات (رویکردهای به کارگیری ...)	۱۲۳
فناوری اطلاعات و ارتباطات)	۱۲۳
هشت ویژگی مدارس در ارتباط با توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات	۱۲۵

اهمیت کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش و پرورش	۱۲۵
موانع و راهکارهای توسعه فناوری ارتباطات و اطلاعات در ایران	۱۲۶
موانع کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش و پرورش ایران	۱۲۷
سیر تحول آموزش و پرورش در جهان	۱۲۷
تعلیم و تربیت در تاریخ	۱۲۹
سیر جغرافیایی - تاریخی	۱۳۱
روند تحولات اساسی آموزش و پرورش در جهان	۱۳۲
ویژگیهای آموزش و پرورش در قرن بیست و یکم	۱۳۴
بعد ساختاری آموزش و پرورش در برخی از کشورهای جهان	۱۳۴
قسمت دوم: برنامه چهارم توسعه به عنوان سند توسعه پایدار ملی بارویکرد	۱۳۶
مشکلات و چالشهای آینده بخش آموزش و پرورش عمومی	۱۴۰
آموزش ناکافی و نابرابر در دستیابی به فرصت های آموزشی	۱۴۱
مدیریت و سازماندهی فعالیتهای آموزشی	۱۴۲
نحوه تخصیص و توزیع منابع	۱۴۳
فرصت ها - تهدیدها - نقاط قوت و ضعف در بخش آموزش و پرورش	۱۴۳
سیاست ها و خط مشی های راهبردی در بخش آموزش و پرورش عمومی	۱۴۵
فصل ششم	۱۴۹
ویژگی های آموزش و پرورش در قرن بیست و یکم	۱۴۹
ویژگیهای آموزش و پرورش در قرن بیست و یک	۱۵۰
اهداف آموزش در قرن بیست و یک	۱۵۱
ویژگی ها و مبنای تشکیل جامعه یادگیرنده	۱۵۲
اهداف توسعه هزاره سوم	۱۵۴
مبانی آموزش جهانی	۱۵۷
مدرسه مجازی	۱۵۷
ویژگی های مدرسه مجازی	۱۵۸
یادگیری مستقل	۱۵۹
یادگیری انفرادی	۱۶۰
محورهای یادگیری در توسعه	۱۶۰

ارتقاء کیفیت آموزشی	۱۶۰
بهره گیری از انقلاب اطلاعاتی	۱۶۱
ضرورت پژوهش در کنفرانس "آموزش برای همه"	۱۶۲
آموزش پایه با کیفیت مطلوب برای همه هدف‌های ششگانه (میثاق داکار) ..	۱۶۳
جهانی سازی یا جهان گستری	۱۶۳
برخورد با پدیده جهانی شدن در ایران	۱۶۴
زمینه های جهانی سازی اسلام	۱۶۵
خلافت عنصر اساسی تحول در قرن بیست و یک	۱۶۵
برخورد با تغییرات	۱۶۶
آسیب های آموزش و پرورش در ایران	۱۶۷
گزارش از یک مدل در دانشگاه پیام نور	۱۶۸
بحث و نتیجه گیری	۱۷۰
فصل هفتم	۱۷۵
روند تحولات آموزش و پرورش در کشورهای منتخب جهان	۱۷۵
سیاستگذاری در آموزش و پرورش	۱۷۶
عوامل تأثیرگذار در فرآیند سیاستگذاری آموزش و پرورش	۱۷۶
سیاستگذاری در آموزش و پرورش غیرمتمرکز	۱۷۷
سیاستگذاری در آموزش و پرورش آمریکا	۱۷۸
مروری بر خصوصیات نظام آموزشی ایالات متحده آمریکا	۱۸۰
سیاستهای آموزش و پرورش کشور آمریکا	۱۸۱
سیاستگذاری در آموزش و پرورش انگلیس	۱۸۲
مروری بر خصوصیات نظام آموزش و پرورش کشور انگلستان	۱۸۵
سیاستهای آموزش و پرورش کشور انگلستان	۱۸۵
مقاطع آموزشی در انگلستان	۱۸۶
برنامه ریزی درسی در آموزش و پرورش انگلستان	۱۸۷
مروری بر خصوصیات آموزش و پرورش کشور ژاپن	۱۸۸
اهم سیاستهای آموزش و پرورش ژاپن	۱۹۱
سیاستگذاری در آموزش و پرورش کشورهای متمرکز منتخب جهان	۱۹۳

سیاستهای آموزش و پرورش فرانسه.....	۱۹۸
سیاستگذاری در آموزش و پرورش کشور ایران.....	۱۹۸
سیاستگذاران آموزش و پرورش ایران.....	۱۹۹
مروری بر خصوصیات آموزش و پرورش کشور ایران.....	۲۰۱
سیاستهای آموزش و پرورش کشور ایران.....	۲۰۲
مطالعه تطبیقی سیاستگذاری آموزش و پرورش کشورهای منتخب در.....	۲۰۳
بحث و نتیجه گیری.....	۲۰۷
فصل هشتم.....	۲۱۵
طراحی پژوهشی برای آموزش و پرورش ایران.....	۲۱۵
روح ما، ایمان را درخواست می کند، نه کنترل را.....	۲۱۶
ضرورت طرح.....	۲۱۹
اهم نتایج بدست آمده از آسیب شناسی های انجام شده.....	۲۲۰
بررسی مشکلات اجرایی تمرکززدایی در نظام آموزشی ایران.....	۲۲۲
بیان مسئله.....	۲۲۳
اهداف طرح.....	۲۲۴
اهمیت و ضرورت طرح.....	۲۲۴
سؤالات و ویژه طرح.....	۲۲۵

پیشگفتار

چشم‌انداز بیست ساله و قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران که با محور دانایی تدوین و تصویب شده است، رسالتها و وظایف خطیری بر عهده آموزش و پرورش گذاشته است که تحقق آنها نیازمند بازنگری و اصلاح در بسیاری از اجزاء نظام آموزشی کشور است. بخشی از وظایف و مأموریت‌های آموزش و پرورش در برنامه چهارم توسعه به شرح زیر است:

۱. توسعه زمینه‌های لازم برای اجرای برنامه آموزش برای همه.
۲. اجباری کردن آموزش تا پایان دوره راهنمایی.
۳. اتخاذ تدابیر لازم به منظور توسعه استقلال مالی، مدیریتی و اجرایی مدارس، از طریق استفاده هر چه بیشتر از سرمایه و توان اجرایی بخش غیردولتی در جهت توسعه ظرفیتها و ارتقاء بهره‌وری.
۴. اصلاحات لازم در زمینه برنامه‌های آموزشی و درسی و تعمیق و بهبود آموزش ریاضی، علوم و زبان انگلیسی.
۵. ارتقای توانایی و مهارت حرفه‌ای معلمان با تدوین استانداردهای حرفه‌ای معلم.
۶. افزایش انگیزه شغلی معلمان، با تأمین جایگاه و منزلت حرفه‌ای مناسب و اصلاح نظام پرداخت.
۷. برنامه‌ریزی برای تدوین برنامه آموزشی ارتقای سلامت و شیوه‌های زندگی سالم.
۸. تدوین و اجرای طرح راهبردی سوادآموزی.
۹. بهره‌گیری از فناوری اطلاعات، در تدوین و اجرای برنامه‌های آموزشی و درسی کلیه

سطوح و تجهیز مدارس کشور به امکانات رایانه‌ای و شبکه اطلاع‌رسانی.

۱۰. فراهم کردن امکانات مناسب برای رفع محرومیت آموزشی.

۱۱. روزآمد نگهداشتن دانش و مهارت‌های کارکنان در زمینه فناوری اطلاعات و ارتباطات.

مطالعه دقیق اهداف برنامه توسعه چهارم و مروری بر وظایف و مأموریت‌های فوق و نیز مروری بر ویژگی‌های مطلوب کشور ایران در چشم‌انداز بیست ساله تصویر شده است، اهمیت بیش از پیش آموزش و پرورش در تحقق اهداف و آرمان‌های ملی را آشکار می‌سازد.

اگرچه تهیه چشم‌انداز و تدوین برنامه‌های توسعه برای پیشرفت و توسعه کشور ضروری و مؤثر بوده و خواهد بود ولی تجربیات دور و نزدیک تاریخی حاکی از آن است که آنچه بیش از اینها اهمیت دارد، اجرای درست و هماهنگ راهبردهای چشم‌اندازها و برنامه‌ریزی‌هاست. در واقعیت، اجرای مناسب است که منجر به تحقق اهداف برنامه خواهد بود و اجرای مناسب برنامه‌ها، نیازمند مدیریت، رفتار، روش، محتوا و نظارت اصولی و پیش‌بینی درست الزامات و امکانات و محدودیت‌ها و فرصت‌ها است.

در کنار تلقی درست از شرایط زمانی و مکانی ملی و جهانی امروز از حیث تحولات علمی و فناوری و نیازها و الزامات توسعه آموزشی و فرهنگی کشور، آگاهی از سیر تحولات جامعه و اقتصاد و فرهنگ و سیاست و آموزش و پرورش از گذشته تا به امروز و تشخیص عوامل و موانع تحولات در کشورهای مختلف و کشور ایران، گامی ضروری برای نیل به موفقیت در اجرای مناسب برنامه‌ها و دستیابی به اهداف چشم‌انداز بیست ساله کشور است.

مؤلفان این کتاب با چنین نگرشی سیر تحولات آموزش و پرورش ایران از عهد باستان تا هزاره جدید را دنبال کرده‌اند و امیدوارند به رغم کاستی‌های فراوانی که این اثر دارد و نظرات اصلاحی و مکمل اساتید و پژوهشگران و دانشجویان رشته‌های مختلف

علوم تربیتی آن را پالوده و غنی خواهد ساخت، این کتاب بتواند نقشی اندک در اجرای مناسب برنامه توسعه و اهداف چشم‌انداز بیست ساله در بخش آموزش و پرورش ایفا کند.

در فصل اول کتاب حاضر، کلیات سازمان آموزش و پرورش ارائه می‌شود. فصل دوم کتاب به بحث پیرامون آموزش و پرورش و عوامل مؤثر بر آن می‌پردازد. موضوع فصل سوم مرور تحولات آموزش و پرورش ایران از دوران باستان تا انقلاب اسلامی است. در فصل چهارم به روند تحولات آموزش و پرورش بعد از انقلاب اسلامی پرداخته شده است. چشم‌انداز آموزش و پرورش ایران با توجه به چالشهای هزاره سوم و برنامه چهارم توسعه کشور در فصل پنجم مورد بررسی قرار گرفته است و ویژگیهای آموزش و پرورش قرن بیست و یکم در فصل ششم معرفی شده است. در فصل هفتم مطالعه تطبیقی روند تحولات آموزش و پرورش در کشورهای منتخب ارائه شده است و نهایتاً در فصل هشتم طرحی پژوهشی برای دستیابی به نظام آموزشی نیمه‌متمرکز که از نظر مؤلفان شکل مطلوب و عملی و مناسب برای آموزش و پرورش کشور است ارائه شده است. مؤلفان بر این باورند که با همکاری و همفکری اساتید و پژوهشگران و دانشجویان و فرهنگیان شریف، می‌توانند طرح پیشنهادی خود را به اجرا گذارند.

مؤلفان در تهیه این کتاب به تمامی معلمان و اساتیدی که از ابتدای تحصیل تاکنون از آنان بهره‌مند بوده‌اند، مدیون هستند و از آنان تشکر و قدردانی می‌کنند. همچنین مؤلفان کتاب تشکر ویژه خود را تقدیم استاد فرزانه جناب آقای دکتر نادرقلی قورچیان می‌نمایند چرا که مشارالیه نقش عمیق در ایجاد حس مسئولیت و روحیه تحقیق و پژوهشگری در آنان داشته‌اند.

اساتید و پژوهشگران و فرهنگیان متعددی در تهیه و تدوین و نشر این کتاب یاریگر مؤلفان بوده‌اند که لازم است از آنان قدردانی شود. تعدادی از این فرهیختگان مسئول و متعهد عبارتند از:

- خانم دکتر پانته آ، دری
- خانم مرضیه مرتاضی لنگرودی
- خانم ملوک بنی عامریان
- خانم مریم مرجانی
- خانم جمیله وحید، پژوهشگر
- خانم سوسن صیفوری، حروفچین و صفحه آرا
- آقای مهندس وحید پیروزی، ویراستار
- خانم فاطمه رایگانی، مدیر هنری
- آقای علی اصغر کریمی، مدیر فنی و تولید
- خانم معصومه جعفر بابائی

و بالاخره مؤلفان مراتب تقدیر و تشکر خود را به اعضاء خانواده‌های خویش که با صبوری و همدلی و همفکری و مشارکت روحی و عملی در تمامی مراحل تدوین کتاب یاریگرشان بوده‌اند، تقدیم می‌کنند.

مطالعه این کتاب به دانشجویان رشته‌های علوم تربیتی در سطوح مختلف تحصیلی توصیه می‌شود همچنین مطالعه کتاب به اساتید و دانشجویان دروس تاریخ آموزش و پرورش، مدیریت آموزشی، برنامه‌ریزی آموزشی و درسی، برنامه‌ریزی و سیاستگذاری آموزشی و آموزش و پرورش تطبیقی پیشنهاد می‌گردد.

سید حبیب مکتبی

فریبا حنیفی